

ÇANAKKALE ATASÖZLERİ VE COĞRAFI ANALİZİ

The Proverbs Of Çanakkale And Their Geographical Analysis

Doç. Dr. Okan YAŞAR*
okany@comu.edu.tr

Okt. Funda ÖRGE YAŞAR**
fundaorge@comu.edu.tr

Özet

Bir dilin söz varlığı içinde yer alan atasözleri, bir toplumun bilgeliğini, deneyimlerini, dünya görüşünü ve anlatım gücünü yansıtan ve yüzyıllarca yaşayabilen sözlerdir (Doğan, 1996: 33). Bu bağlamda, Kültürel Coğrafyanın vazgeçilmez bilgi kaynakları arasında sayılan atasözlerinin esin kaynaklarının başında da coğrafi unsurlar gelmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'nin Anadolu ve Trakya toprakları, Asya ve Avrupa kıtaları arasında sınır oluşturan ve Karadeniz ve Akdeniz havzalarını birbirine bağlayan Çanakkale İli'nden derlenen atasözlerinin coğrafi analizi yapılacaktır. Böylece Tarih boyunca değişik medeniyetlere sahne olan ve farklı kültür bölgelerinin kavşağında yer alan Çanakkale yöresinde doğal ve beşeri ortamın, bu yöreye özgü atasözlerine nasıl yansıdığı tespit edilecek ve atasözlerinin analizi yoluyla da bu yörede insan-çevre ilişkileri bir başka açıdan ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Doğal ve Beşeri Ortam, Atasözleri, Coğrafi Analiz, Çanakkale İli

Abstract

The proverbs which take place within the speech existence of a language are words that reflect the wisdom, experiences, viewpoint of world of a society and keep their existences for years (Doğan, 1996: 33). In connection with this, the geographical elements come at the beginning of inspiration resources of the proverbs assumed among the indispensable knowledge resources of the cultural geography. In this study, the geographical analysis of the proverbs composed in the province of Çanakkale connecting the Black Sea and Mediterranean Sea basins to each other, and forming a border between Anatolian and Thracian Lands of Turkey, and Asian and European continents will be made. Thus, throughout the history, it will be determined how the natural and human environment is reflected on the proverbs peculiar to the region of Çanakkale Which becomes a stage to various civilizations and participates in the junction of different cultural zones and the relations of human and environment through the analysis of the proverbs will be dealt from different aspects as well.

Key Words: Natural and Human Environment, Proverbs, Geographical Analysis, The Province of Çanakkale

Giriş

Anonim özellik taşıyan atasözleri; ilk defa kimin tarafından ve ne zaman ortaya atıldıkları bilinmeyen, toplumların asırlar boyunca karşılaştıkları olaylardan ilham alarak ortaya çıkardığı, benimsediği ve kendilerinden sonra gelecek kuşaklara devrettikleri öğütlerdir. Tarih boyunca değişik iklim ve coğrafyalarda, değişik dini çevrelerde ve kültür daireleri içinde yaşayan Türk insanının, atasözleri türünde çok sayıda ürünler verdiği ve yüzyıllar boyunca bu atasözlerinin az çok değişikliklerle kullanılageldiği herkesçe bilinmektedir (Şahin, 2006: 155-156). Gerek coğrafi konumu, gerekse farklı yaşam bölgeleri nedeniyle birçok uygarlık ve medeniyete sahne

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, Çanakkale

** Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlük Türk Dili Bölümü, Çanakkale

olan Anadolu, aynı zamanda zengin bir halk edebiyatı kültürüne sahiptir. Nitekim bu gün, geçmişten günümüze intikal eden pek çok fıkra, masal, deyim ve atasözü Anadolu halkına ilham kaynağı olmakta, günlük yaşamlarında onlara yol göstermektedir. Bunlardan bir bölümü de insanların tabiatla olan ilişkilerini yansıtmaktadır (Yazıcı ve Diğerleri, 2005: 415).

Bilindiği gibi atasözlerinde en çok vurgu yapılan alanların başında coğrafi unsurlar gelmektedir. Coğrafi unsurlar arasında da en başta sayılabileceklerden bazılarını ise Fiziki Coğrafya elemanlarından “iklim”, “yeryüzü şekilleri”, “toprak”, “bitkiler” ve “sular” oluşturmaktadır. Bununla birlikte Beşeri ve Ekonomik Coğrafya elemanlarından “nüfus artışı”, “göçler” ve “ekonomik faaliyetler” başlıca esin kaynağı olarak atasözlerinde işlenmiştir. Ayrıca atasözlerinde çeşitli “çevre sorunları ve çevreye duyarlılık” da yaygın olarak dile getirilmektedir. Bu nedenle, yörelere göre derlenecek atasözlerinin analizi, sözü edilen yörelerde insan-çevre ilişkilerini yansıtan en önemli göstergeler arasındadır.

1. Çalışmanın Amacı ve Yöntem

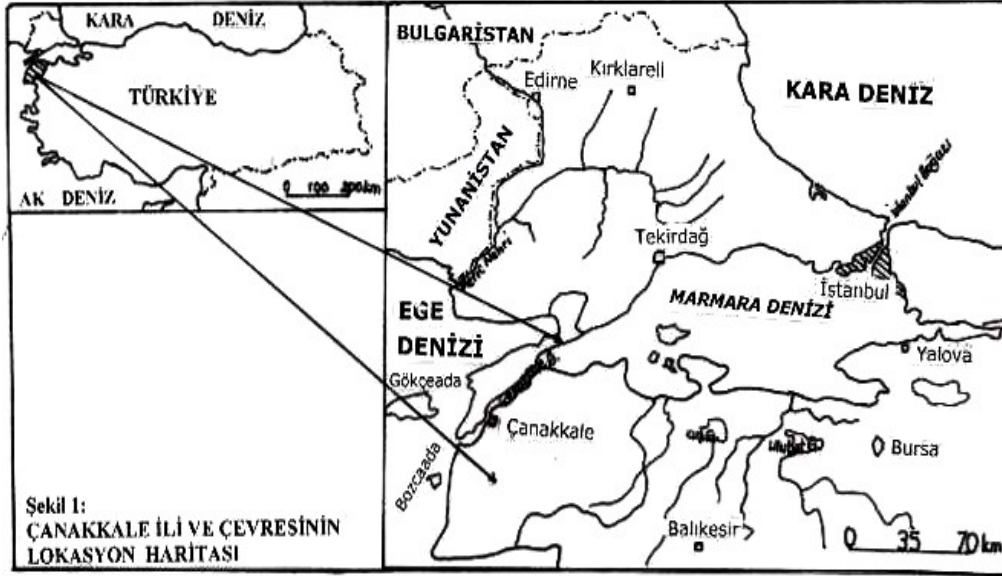
Bu makalede Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan “*Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler I ve II*” (Ömer Asım Aksoy, 2004) adlı eser ile Çanakkale İl Yıllığı (Çanakkale İl Yıllığı, 1967 ve 1973) ve Özdemir’de (2006: 310) yer alan Çanakkale İli’nin farklı yörelerine özgü atasözlerinden coğrafi anlam taşıyanlar seçilerek analiz edilmektedir. Böylece Çanakkale yöresinde doğal ve beşeri ortamın bu yöreye özgü atasözlerine nasıl yansıdığı tespit edilecek ve atasözlerinin analizi yoluyla da bu yörede insan-çevre ilişkileri gözler önüne serilmeye çalışılacaktır. Bununla birlikte adı geçen eserlerde Çanakkale İli’nin farklı yörelerine özgü olarak belirtilen atasözlerinin aynı zamanda ülkemizin çeşitli yörelerinde de derlendiği dikkat çekmektedir.

Çanakkale İli’ne özgü atasözlerinden coğrafi anlam taşıyanlarının tahlilini yapmadan önce, bu sözlerin doğuşuna kaynaklık eden coğrafi özelliklerin çok kısa olarak ifade edilmesinde fayda görmekteyiz.

2. Çanakkale İli’nin Coğrafi Özellikleri

Çanakkale İli; Türkiye’nin kuzeybatısında Anadolu’nun batı uzantılarından biri olan Biga Yarımadası ile Balkan Yarımadasının Doğu Trakya Bölgesine bağlanmış Gelibolu Yarımadası toprakları üzerinde bulunan bir ildir. Çanakkale İli’nin büyük bir bölümü Marmara Bölgesi’nin Güney Marmara Bölümü’nde, Edremit Körfezi kıyısında küçük bir bölümü de Ege Bölgesi, Asıl Ege Bölümü’nde yer almaktadır. İl toprakları; Gelibolu Yarımadası’nda kuzeyden Korudağı,

batıdan Saroz Körfezi ve Ege Denizi, Güneyden Ege Denizi, Kuzeyden Marmara Denizi ve Doğudan ise Kazdağları ve uzantıları ile çevrilidir. Bununla birlikte Çanakkale İli idari anlamda doğu ve güneydoğudan Balıkesir İli ve batıda Tekirdağ İli ile çevrilidir. Başka bir ifade ile Çanakkale İli, Anadolu'nun kuzey batısında Asya ve Avrupa kıtalarını birbirinden ayıran ve kendi adıyla anılan Çanakkale Boğazı'nın çevresinde yer almaktadır. İl sınırlarına; Ege Denizi'nde, Türkiye'nin en büyük adası olan Gökçeada (İmroz) (289 km²) ile Bozcaada (39 km²) ve Tavşan adaları da dahildir (Şekil 1).

Çanakkale İli, Güney Marmara Bölümü'nün batısını teşkil eden Biga Yarımadası'nda yer almaktadır. Edremit Körfezi'nden başlayarak kuzeydoğudaki Erdek Körfezi'ne doğru çekilen hattın batısında kalan yaklaşık 10 bin km²'lik bölüme "Biga Yarımadası" denir. Yarımada bu adı, kuzeydoğusunda bulunan Biga ilçesinden almaktadır. Yarımadanın doğu sınırını Edremit kuzeyinden itibaren Gönen (Aisepos) Çayı oluşturur. Güneyde Edremit Körfezi, batıda Ege denizi, kuzeyde ise Çanakkale Boğazı ve Marmara Denizi yer alır. Kuzeydeki Marmara Denizi kıyısı ile güneydeki Ege Denizi kıyısı doğu-batı yönünde birbirine paralel uzanırken, doğu-batıdaki sınırları kuzeydoğu-güneybatı yönündedir (Efe, 1994: 213). Biga Yarımadası'nda seçilen başlıca morfolojik üniteler ise batı, kuzey ve güneyde irili ufaklı kıyı ovaları ve bunların gerisinde tepelikler, platolar ve iç kesimlerde yüksek dağlık alanlardır. Ancak orta kesimlerde platolar ve dağlık kütleler arasına sıkışmış tektonik depresyonlara sıkça rastlamak mümkündür.

Edremit Körfezi'nin kuzeyinden başlayıp kuzeydoğu yönüne doğru uzanan kesiminde yüksekliği 1.700 m'yi aşan Kaz Dağları ve onun uzantıları yer alır. Bunlar doğudan batıya doğru Baba Dağı (1.767 m.), Gürgen Dağ (1.400 m.), Eybek Dağ (1.100 m.), Kocakatran Dağ (1.060 m.) ve Ağı Dağ (1.020 m.) ve Yenice depresyonu kuzeyindeki Karlık ve Armutçuk Dağları'ndan oluşmaktadır. Yarımada'nın kuzeyi ile kuzeydoğusunda dağlık sahadan kıyı ovalarına geçiş ani olmayıp yükseklik yavaş yavaş azalır. Bu topografyanın oluşumunda Armutçuk Dağları'ndan başlayarak Marmara Denizi'ne doğru devam eden basamak şeklindeki listrik fayların rolü büyüktür. Fakat Edremit Körfezi'nde bu geçiş çok anidir. Kaz Dağı güneyinde kalan kesim Edremit Körfezi'ne doğru önce yavaş yavaş alçalır, daha sonra ise bir fay dikliği ile son bulur (Efe, 1994: 214).

İl topraklarının % 40'ını dağlar, % 41.2'sini alçak ve yüksek platolar ve % 14.8'ini de ovalar teşkil eder. Çanakkale İli sınırları içinde ovalar akarsu ağızlarında ve geniş tabanlı vadilerde görülür. Bu ovalardan Anadolu yakasında yer alanlar Ezine Ovası, Bayramiç Ovası, Karabiga ve Biga Ovaları, Ayvacık (Tuzla) Ovası, Yenice (Agonya) Ovası ve Umurbey Ovası iken, Gelibolu Yarımadası'nda yer alanlar Kavak, Cumali, Yalova ve Kilye ovalarıdır. Bu ovalar; Tuzla Çayı, Kara Menderes Çayı, Sarıçay, Bayramiç Deresi, Burgaz Çayı, Gönen Çayı ve Kavak Çayı tarafından sulanmaktadır.

Çanakkale İli'nde konumu nedeniyle geçiş iklimi özellikleri hüküm sürmektedir. İl'de Karadeniz iklimi ile Akdeniz iklimi arasında geçiş özelliği gösteren Marmara iklimi görülmektedir. İl'de Küçükuyu ve Ayvacık çevresinde Akdeniz iklimi, Biga çevresinde ise Karadeniz iklimi özellikleri hüküm sürmektedir. İl topraklarının % 54'ü ormanlarla örtülüdür. Akdeniz iklimine özgü bitki topluluğu olan makileri; defne, kocayemiş, mersin, pınal meşesi, keklik ve delice ile çalılar teşkil eder. Kıyıda 30-40 km kadar içeriye sokulan ve 600 m'ye dek yüksekliklerde görülebilen maki topluluğu, daha çok Gelibolu Yarımadası'nın güneyindeki Lapseki-Biga arasında ve ilin kıyılarından orman alanları sınırına değin görülür. Ormanlar genel olarak karışık topluluklar durumundadır. Kuru tipi ormanlara daha çok Kaz Dağları üzerinde görülür. Kaz Dağları, Katran Dağı ve Gürgen Dağı çevrelerinde kuru ormanları görülmektedir. İbrelili ana ağaç türlerini başta Kazdağı köknarı olmak üzere karaçam, kızılçam ve bodur ardıç oluşturmaktadır. İntepe, Kirazlı, Kalkım ve Sazak dolaylarında alçak kesimlerde karaçam, kızılçam, köknar, meşe, kayın ve kestane gibi nevilere oluşan karışık ormanlar görülürken, yükselti arttıkça karaçam, kızılçam ve köknar; daha yükseklerde de köknar ormanları görülür (Yurt Ansiklopedisi, 1982: 1810-1811).

Çanakkale İli Türkiye'nin Anadolu ve Trakya toprakları, Asya ve Avrupa kıtaları arasında sınır oluşturur ve Karadeniz ve Akdeniz arasında iki doğal suyolunun birisi dahilinde yer alır. Fiziki coğrafya özellikleri ve coğrafi konumu açısından İstanbul Boğazı'yla benzer özelliklere sahip olmasına rağmen yerleşme, nüfus, ekonomik faaliyetler, turizm ve ulaşım bakımından büyük farklılıklar gösterir (Doğaner, 1994: 125-126). Asya ve Avrupa arasındaki etkileşimlerin çoğu ister göç, ister işgal, ticaret ya da kültürel ve düşünsel alışveriş olsun, Çanakkale İli ve çevresi üzerinden yapılmıştır. Çanakkale İli ve çevresi Helenistik, Roma ve Osmanlı dönemlerinde stratejik önemini korumuştur. Akdeniz Havzası'nın dünyanın başlıca ilgi odağı olduğu dönemlerde bile kolay aşılabilen Çanakkale Boğazı her zaman önemini korumuştur. Karadeniz Havzası'nın ön plana çıkmasıyla, Çanakkale Boğazı işlevini İstanbul Boğazı'na kaptırmış, dolayısıyla Çanakkale'nin önemi de İstanbul'un savunmasındaki rolüyle sınırlı kalmıştır. Yüzyıllar boyunca Çanakkale Boğazı çevresine sahip olanlar deniz ticaretine egemen olmuştur (Bademli ve Diğerleri, 2000: B 24-25; G 116-117). Çanakkale İli Erken Bronz Çağı'ndan (M.Ö. 3000-2000) bu yana iskana sahne olmuştur (Doğaner, 1994: 138). Dolayısıyla ilin coğrafi konumu nedeniyle çeşitli kavimlerce geçiş yeri olarak kullanıldığını görmekteyiz.

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle, bölgenin geçiş özelliği yörenin değerlerine de yansımış; yazılı, sözlü, maddi ve manevi kültür (mesken tipleri, el sanatları, yemekler, halk oyunları, şive, şiir ve edebiyat) unsurlarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Binlerce yılın birikimiyle oluşan kültürel oluşumların, bu kadar dar alanda zengin farklılıklar içinde devam etmesi yine nadiren rastlanan bir durumdur. Coğrafi konumunun geçiş güzergâhında olması ve binlerce yıldan bu yana birçok kültürün etkilemesiyle oluşan bu durum, doğal bir sentezlemenin sonucudur (Erten, 2006: 157). Bunun yanında ilin doğal ve beşeri çevresi çeşitli şekillerde atasözleri için esin kaynağı olmuştur. Öyle ki Çanakkale İli'ne özgü olarak derlenen atasözlerinin dikkate değer bir bölümü iklim, yeryüzü şekilleri ve toprak, beşeri ve ekonomik faaliyetler ile ilgilidir. Şimdi Çanakkale İli'nden derlenen¹ ve coğrafi anlam taşıyan atasözlerini

¹ Çanakkale İli'ne özgü olarak derlenen fakat coğrafi anlam taşımayan atasözleri ise şunlardır: “Devenin iyisine çan takarlar”, “Ver oğlunu eline, yalvar deli geline”, “Deveye bir göbek at demişler, o da yedi dükkân yıkmış”, “Nekbet oynayacağı zaman davul delinir”, “Yüz kızla bir oğlanı pazara sürün, kızlar satılır oğlan geri gelir”, “Edebi kargadan, adaleti horozdan, sadakati köpekten al”, “İmam yiyeşli, muhtar duruşlu ol”, “Çocukla fak kurma, ya fakını ya kuşunu çalar”, “Devede kalıp vardır ama yularını eşek çeker”, “Kurt kocayınca köpeğin mezesi olur”, “Düğün kemiği ile köpek semirmez”, “Adam olacak küçük yaşta belli olur”, “Baş başa vermeyince iş bitmez”, “Büyük kapının büyük halkası olur”, “Çocuk ağlamadan büyümez”, “Doğru yol birdir”, “Dost bizi iyi yola öğütleyendir”, “Döv gâvuru dostun olsun”, “Erken kalkan aldanmaz”, “Komşu komşudan huy kapar, ayrına su katar”, “Tok domuz yulaf yemez”, “Ummadığın çotuk arabayı devirir”, “Ayı idi, mayı idi, kocam idi ya; çalı idi çırpı idi, evim idi ya”, “Bildiğin ayrı, bilmediğin yoğurda değişme”, “Borcun iyisi vermek, derdin iyisi ölmek”, “Er kalkan işine, geç kalkan düşüne”, “Yürümeye üşenen koşmaya doyamaz”, “Köpek köpeği kandıruncaya kadar önüne bir çuval kemik yağar”, “Köpeğin duası kabul olsa bit pazarına nur yağar” ve “Karga mandayı rahata kavuşsun diye değil, karnını doyursun diye bitler”.

gruplandırarak yöre sakinlerinin doğal ve beşeri çevreye ilişkin öğüt niteliğindeki gözlemlerini tanıyalım.

3. Çanakkale İli'nden Derlenen ve Coğrafi Anlam Taşıyan Atasözleri

3.a. İklim Özellikleri İlgili Atasözleri

Çanakkale İli'nde iklim özellikleri ile ilgili derlenen atasözleri incelendiğinde, bu atasözlerde iklimin yağış elemanının ön plana çıkartıldığını görmekteyiz. Çanakkale yöresi Karadeniz, Akdeniz ve İç Anadolu yağış rejimi arasında bir geçiş tipi olan Marmara geçiş rejiminin etkisindedir. Bütün mevsimlerin yağış almasıyla Karadeniz yağış rejimine, en fazla yağışlı mevsimin kış olması ve yazın yağışların azalmasıyla Akdeniz yağış rejimine benzer. Boğaz'ın kuzey kıyılarının güneye göre daha fazla yağış aldığı ve Ege Bölgesine doğru Akdeniz yağış rejimine yaklaşıldığı görülür. Daha kuzeyde olan Gelibolu, yaz mevsiminde Çanakkale'ye göre daha fazla yağış almaktadır. Yağışlı gün sayısı Haziranda ortalama 3-4, Temmuz ve Ağustos'ta 1 gündür (Doğaner, 1994: 134). (Tablo 2).

Tablo 1: İklim Özellikleri İlgili Atasözleri

Atasözü	Derlendiği Yöre	İL DIŞI YÖRELERDE DE Derlenme Durumu
1. Açık havada gün çıkar	Biga	-
2. Bulut geçerken, hava nemlenir	Biga	-
3. Bulutlu havalar ıslak olur	Biga	-
4. Dumanlı dağlar yağmursuz kalmaz	Biga	-
5. Dumanlı havada çoban sürüyü yitirir	Biga	-
6. Dumanlı havada kurt tepede olur	Biga	-
7. Güneş bir doğar bir batar	Biga	-
8. Güneşli havada şenlik olur	Biga	-
9. Yağışlı havada çift olmaz	Biga	-
10. Yağmur yağmadan çift olmaz	Biga	-

Kaynak: TDK, *Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II, 2004*

Thornthwait yöntemine göre Çanakkale istasyonunda Nisan-Eylül dönemi kuraklığın, Ekim-Mart dönemi ise nemliliğin çeşitli derecelerde görüldüğü dönemdir. Temmuz ve Ağustos ayları kurak şartların hâkim olduğu aylardır. İklimle ilgili atasözlerinden bazılarında (Tablo 1'e göre 2, 3 ve 4 no'lu atasözleri) yağışa olan ihtiyaç ve özlem ve hangi koşullarda yağışın meydana geldiğine ilişkin gözlemler dile getirilmektedir. Hatta bu ifadeleri doğrularcasına 9 ve 10 no'lu

atasözlerinden “yağmur yağmadan çift olmaz” atasözü toprağın ekime ve dikime hazırlanması sürecinde yağmura ihtiyaç duyulduğunu ifade ederken, “yağışlı havada çift olmaz” atasözüyle de yağışlı havalarda ve dönemlerde yer altı suyu seviyesinin yüzeye yakın olduğu ve toprağın ekime-dikime hazır olmadığı için işlenmeye de uygun olmadığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte 5 ve 6 no’lu atasözlerinde sisli-puslu kapalı havaların yaşandığı günlerde çobanın sürüyü kaptıracağı, kurtların saldırıları için elverişli ortamların oluştuğu dile getirilmektedir. Bu atasözlerinin sosyal açıdan vermek istediği mesaj ise “önümüzü net olarak göremediğimiz durumlarda atacağımız her adımın bir riski vardır” şeklinde ifade edilebilir.

Tablo 2: Çanakkale Meteoroloji İstasyonunda Ölçülen Bazı Sıcaklık ve Yağış Değerleri

Aylar Değerler	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık
Ort. Sıcaklık	6.1	6.6	8.0	12.3	17.3	21.9	24.6	24.4	20.7	15.8	11.8	8.3	14.8
En Yüksek Sıcaklık	20.0	21.3	27.3	30.8	34.4	36.0	38.8	38.7	35.4	31.7	27.8	22.2	38.8
En Düşük Sıcaklık	-11.0	-11.5	-8.5	-1.6	1.4	6.6	7.0	9.4	5.9	0.4	-7.0	-10.5	-11.5
Güneşlenme Süresi	3.26	4.24	5.28	7.38	9.51	11.29	12.14	11.35	9.17	6.42	4.43	3.23	7.31
Ort. Yağış Miktarı	98.7	71.1	65.0	42.8	29.7	23.7	11.3	7.4	23.4	47.0	86.5	108.9	615.4
Ort. Yağışlı Gün Sayısı	13.8	10.8	10.1	7.8	5.9	3.9	1.8	1.4	3.4	6.6	8.4	13.3	88.1

Kaynak: DMİGM Kayıtlarından (1929-1997)

Çanakkale İli’nde geçiş iklimi özelliklerinin görülmesi ve değişken hava şartları “güneş bir doğar bir batar” atasözüyle dile getirilmiştir. 1 ve 8 no’lu atasözlerinde ise açık ve bulutsuz günlerin güneşli olduğu ve bu günlerde insanların daha neşeli ve mutlu oldukları dile getirilmektedir. Dolayısıyla hava koşullarının sosyal yaşam üzerindeki etkileri vurgulanmaktadır.

2.b. Yeryüzü Şekilleri ve Toprak İle İlgili Atasözleri

Dağlar platolar, ovalar ve vadiler, en belirgin yeryüzü şekillerini oluştururlar. Olumlu veya olumsuz etkileriyle insan yaşamına yön veren bu morfolojik üniteler, hem doğal bilimlere hem de sanat, edebiyat, tarih gibi sosyal bilimlere konu olmuşlardır. Nitekim dağların yüceliği, aşılmazlığı, üzerlerindeki bitki örtüsü, su kaynakları, derin yarılmış vadiler, yayla düzlükleri ve ovalar sözlü ve yazılı edebiyatımızda yeterince yer bulmaktadır (Yazıcı ve Diğerleri, 2005: 419). Bu gruptaki atasözlerinden 3 no’lu atasözü (Tablo 3) olan “tarlanın taşlısı, kadının saçlısı makbuldür” atasözünde her şeyin yararlı ve makbul olanının tercih edildiği dile getirilmektedir. “Dumanlı dağlar görünmez” atasözünde ise hava kütlelerinin dağlar boyunca yükselerek yoğunlaşması ve buralarda sık sık sis ve pus olaylarının görülmesi dile getirilmektedir. “Çoban dağlarda olur” atasözünde dağlık alanların, alpin çayır katlarında yer alan yaylaların hayvancılık

yapılan alanlar olduğu dile getirilmektedir. Sosyal açıdan verilen mesaj ise “belirli meslek adamlarının aranacağı ve bulunabileceği ortamlar” vurgulanmaktadır.

Tablo 3: Yeryüzü Şekilleri ve Toprak İle İlgili Atasözleri

Atasözü	Derlendiği Yöre	İL DIŞI YÖRELERDE DE Derlenme Durumu
1. Çoban dağlarda olur	Biga	-
2. Dumanlı dağlar görünmez	Biga	-
3. Tarlanın taşlısı, kadının saçlısı makbuldür.	İl Geneli ²	-

Kaynak: TDK, Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler I-II, 2004, Çanakkale İl Yıllığı,, 1967

3.c. Ekonomik Faaliyetler İle İlgili Atasözleri

Tablo 4’te görüldüğü üzere bu grupta yer alan atasözlerinde ana temayı tarım teşkil etmektedir. Gerçekten de ilde tarım, geçmişte olduğu gibi günümüzde de en önemli iktisadi faaliyet kolu olarak varlığını sürdürmektedir. Bu grupta yer alan atasözlerinde yeterince beşeri müdahalelerde bulunulmayan, tarımsal girdilerin kullanılmadığı tarım alanlarından hasat zamanında verimli bir üretim yapmanın mümkün olmadığına dikkat çekilmektedir. Bununla birlikte çiftçinin işine dört elle sarılması ve vaktini sadece tarımsal faaliyetler için harcaması gerektiği vurgulanmaktadır. Çiftçinin bu koşullarda üretimde bulunması halinde rahat yaşayabilmesini sağlayacak bol kazanç elde edebileceği ifade edilmektedir.

Tablo 4: Ekonomik Faaliyetler İle İlgili Atasözleri

Atasözü	Derlendiği Yöre	İL DIŞI YÖRELERDE DE Derlenme Durumu
1. Harmanı yakmak isteyen, orağa erişemez	Lapseki	-
2. Bakkal isen azdan başla, çiftçi isen tarlayı üçle.	İl geneli	-
3. Tarlada izi olmayanın yemekte (harmanda) yüzü (gözü) olmaz	Lapseki	-
4. Kazanmayınca kazan kaynamaz	Lapseki	-
5. Yazın gölge çeviren zemheride tırıs gider	İl geneli	-
6. Gölgeyi hoş gören ambarı boş görür	İl geneli	-
7. Ağaç kuruyken meyve vermez	Biga	-
8. Ağaç çiçeklenmeden meyve vermez	Biga	-
9. Çoban olmadan sürü olmaz	Biga	-
10. Ekmek yumrukla pişer	İl geneli	-

Kaynak: TDK, Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler I-II, 2004, Çanakkale İl Yıllığı,, 1967 ve 1973

² Çanakkale İl Yıllığı 1967 ve 1963’de yer alan Çanakkale İli’nden derlenmiş atasözlerine ilişkin alt yöre belirtilmediğinden tablolarda “il geneli” ifadesi kullanılmıştır.

“*Harmanı yakmak isteyen, orağa erişemez*” atasözünde kanaatimizce “birisine kötülük yapmak için plan yapan kişi bazen işini başaramadan yakayı ele verir” düşüncesi vurgulanmaktadır. “*Tarlada izi olmayanın yemekte (harmanda) yüzü (gözü) olmaz*” atasözünde ise “beşeri önlemleri ve emeği yetersiz olanların tarladan hasat zamanı kötü ve yetersiz ürün elde ettiği” ifade edilmektedir. “*Yazın gölge çeviren zemheride turıs gider*” atasözünde ise “rahatına düşkün kimselerin fırsat varken çalışmayarak geleceklerini düşünmedikleri ve fırsat elden gittikten sonra dövünmeye başladıkları” vurgulanmaktadır. “*Gölgeyi hoş gören ambarı boş görür*” atasözünde ise “elindeki fırsatları cömertçe harcayan kimselerin bir süre sonra başkalarına muhtaç oldukları” ifade edilirken, “*Ağaç kuruyken meyve vermez*” atasözünde ise “ihtiyaçları karşılanmayan kişiden verim alınamadığı” vurgulanmaktadır. “*Ağaç çiçeklenmeden meyve vermez*” atasözünde emek vermeden bir ürünün elde edilemeyeceği vurgulanırken, “*çoban olmadan sürü olmaz*” atasözünde ise bazı ekonomik faaliyetlerin ancak belirli meslek adamlarıyla sürdürülebileceği dile getirilmektedir.

3.d. Beşeri Faaliyetler İle İlgili Atasözleri

Beşeri faaliyetler ile ilgili Biga alt yöresine ait bir atasözü tespit edilmiştir. “*dumanlı havada yolculuk olmaz*” atasözünde anlatılmak istenen düşünce sisli-puslu havalarda yolculuk yapmanın oldukça tehlikeli ve riskli olduğu ve mal ve can kayıplarına sebebiyet vermesi olasılığının bulunmasıdır. Sosyal açıdan verilmek istenen mesaj ise “önü açık ya da net olmayan işlere kalkışılmaması gerektiği” şeklinde ifade edilebilir.

Tablo 5: Beşeri Faaliyetler İle İlgili Atasözleri

Atasözü	Derlendiği Yöre	İL DIŞI YÖRELERDE DE Derlenme Durumu
1. Dumanlı havada yolculuk olmaz	Biga	-

Kaynak: TDK, Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II, 2004

3.e. Çevre Eğitimi İle İlgili Atasözleri

Bu gruptaki atasözlerinin doğa sevgisi ve doğanın korunması gerektiği fikrini aşılama çalışmaları görülmektedir (Tablo 6). Sözü edilen atasözlerinden 1 ve 2 no’lu atasözleri ağaç sevgisini evlat sevgisi ile bir tutmuş, ağaçlara ve doğal güzelliklere acımasız davranan insanların kendi çocuklarına da gereken sevgi ve saygıyı gösteremeyecekleri dile getirilmiştir. “*Kurumuş ağacın suyu olmaz*” atasözünde anlatılmak istenen, kurumuş ağaç içerisinde özsuyunun bulunmadığıdır (Tablo 6). Çevre eğitimi açısından verilmek istenen mesaj da; kaybedilmiş doğal güzelliklerin bir daha geri getirilemeyeceğidir. “*Ağaç dumanlı havada kesilmez*” atasözünde

verilmek istenen mesaj ise sisli-puslu havalarda ağaç kesmenin bir risk taşıdığı olmasına karşın, sosyal açıdan verilen mesaj ise önümüzü net olarak göremediğimiz herhangi bir işe girişilmemesi ve uygun zamanın beklenmesi gerektiği şeklinde ifade edilebilir.

Tablo 6: Çevre Eğitimi İle İlgili Atasözleri

Atasözü	Derlendiği Yöre	İL DIŞI YÖRELERDE DE Derlenme Durumu
1. Ağaç sevgisi evlat sevgisidir	Biga	-
2. Ağaç sevgisi olmayanda evlat sevgisi olmaz	Biga	-
3. Kurumuş ağacın suyu olmaz	Biga	-
4. Ağaç dumanlı havada kesilmez	Biga	-

Kaynak: Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II, 2004

Son olarak Çanakkale İli'ne özgü olarak derlenen ve coğrafi anlam taşıyan deyimlere değinecek olursak;

Anlatıma kıvraklık katarak uzun ve karmaşık anlatımların basitleştirilmelerine ve kolayca anlaşılmasına yardım etmeleri deyimlerin en önemli özelliklerindedir. Deyimlerin gerçek anlamlarından ayrı anlamları bulunduğunu ve bunların anlatıma akıcılık ve çekicilik katan kalıplaşmış sözcük toplulukları olduğu kabul edilmektedir (Karabağ ve Çoşan, 2000: 5). Çanakkale İli'ne özgü olarak derlenen “*kara toprağı bir gün olur sürersiz*” deyiminde kara toprağın her zaman üretken bir varlık olduğu ve gerektiğe bu üretkenliğinden yararlanılabileceği dile getirilmektedir³.

SONUÇ

Tahlili yapılan atasözlerinden anlaşılacağı üzere coğrafi öge ve olaylar diğer edebiyat ürünlerinde olduğu gibi atasözlerinde de yer edinmiştir. Bu durum ülkemizin farklı yörelerinde görüldüğü gibi Çanakkale İli'ne özgü atasözlerinde de görülmektedir. Çanakkale İli'nde insanın çevre ile kurduğu ilişkiler ya da bu yöreye özgü coğrafi öge ve olaylar atasözlerine de yansımış ve bir takım mesajlar veren özlü sözler olarak yerini almıştır.

³ Çanakkale İli'ne özgü ve coğrafi anlam taşımayan deyimler ise şunlardır: “Küçüğe su, büyüğe yol”, “Arkun arkun söylemek”, “Duman kurmak”, “Et aldık, kabak aldık, kapı ardında kala kaldık” ve “Kapısında domuzu eksik”.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ö. A., 1988, “Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 ve 2 ”, İnkılap Kitapevi, İstanbul
- Bademli ve Diğerleri, 2000, “Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Tespit ve Değerlendirme Çalışmaları Raporu”, Milli Parklar Gen. Müd. Yay., Ankara
- Bayraktar, N. ve Öрге Yaşar F., 2005, “İlköğretim I. Kademe V. Sınıfta Deyim Öğretimine İlişkin Uygulamalar ve Deyim Öğretimine Yeni Bir Yaklaşım”, TÖMER Dil Dergisi, Sayı: 127, Ankara
- Çanakkale İl Yıllığı,1967, Çanakkale İl Yıllığı-1967, Çanakkale Valiliği Yayını, Çanakkale
- Çanakkale İl Yıllığı,1973, Çanakkale İl Yıllığı-1973, Çanakkale Valiliği Yayını, Çanakkale
- Doğan, A.,1996, “Türkçenin Söz Varlığı”, Engin Yayınları, Ankara
- Doğaner, S., 1994, “Çanakkale Boğazı Kıyılarının Coğrafyası”,Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 29, İstanbul
- Efe, R.,1994, “Biga Yarımadası’nda Neotektoniğin Jeomorfolojik İzleri”, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 29, İstanbul
- Ergan Güngör, N., 1999, “Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Aile ve Akrabalık Anlayışı”, Uluslararası III. Türk Kültürü Kongresi (25-29 Eylül 1999), Cilt: II, Ankara
- Erten, İ., 2006, “Bölgenin Yerleşim Serüveni”, Çanakkale Dosyası-2006; Çanakkale Mercek Altında, Aynalı Pazar Gazetesi Yay., Çanakkale
- Güner, İ. ve Yazıcı, H., 2000, “Çanakkale Boğazında Ulaşım”, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 35, İstanbul
- Karabağ, İ. ve Coşan, L.,2000, “*Türkçedeki Gönül, Kalp ve Yürek Kelimeleriyle İlgili Atasözleri, Deyimler ve Bunların Almancadaki Karşılıkları*”, Tömer Dil Dergisi Sayı: 96, Ankara,
- Milli Kütüphane Başkanlığı, 1997, “*Türk Atasözleri ve Deyimler I*”, MEB Yay., İstanbul
- Özdemir, A.. 2006, “İlköğretim Atasözleri Deyimler Sözlüğü”, Bordo Siyah Klasik Yayınları, İstanbul
- Şahin, H., 2006, “Türk Atasözlerinde Kadın”, Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı: 29, İstanbul
- Türk Dil Kurumu, 1972, “Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler”, TDK Yayınları, Ankara
- Türk Dil Kurumu, 2004, “*Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I ve II*”(Derleyen Ömer A. Aksoy), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları No: 279/331, Ankara
- Yazıcı, H. ve Diğerleri, 2005, “*Afyonkarahisar Atasözlerinin Coğrafi Analizi*”, Ulusal Coğrafya Kongresi-2005 (Prof. Dr. İsmail Yalçınlar Anısına), İ.Ü. Edb. Fak.-Türk Coğrafya Kurumu, İstanbul
- Yurtbaşı, M., 2003, “Sınıflandırılmış Türk Atasözleri”, Arion Yayınevi, İstanbul
- Yurtbaşı, M., 1994, “Sınıflandırılmış Türk Atasözleri”, MEM Ofset Ltd. Şti., Ankara
- Yurt Ansiklopedisi, 1982, “Çanakkale Maddesi”, Türkiye İl İl Dünü, Bugünü ve Yarını, Anadolu Yay., İstanbul